

DE BLIK OMHOOG

De gewassen op het Duindak van woongebouw Groenmarkt, in Amsterdam, kunnen tegen een stootje.

In de grote steden woedt een gevecht om ruimte. Langzaam maar zeker komt het daklandschap in beeld. Want dáár ligt de ruimte voor het oprapen.

Door Elsbeth Grievink

Deur van wilde marjolein. Gegons van bijen. Wuiwend helmgras. De roep van een meeuw. Je zou niet zeggen dat we ons in het hart van de Amsterdamse Jordaan bevinden, en toch is het zo. Op hoogte, dat wel. Als we naar beneden kijken zien we het leven van de Amsterdamse binnenstad zoals we het kennen: rondvaarbotten, trams, terrassen, fietsers die toeristen van hun sokken blazen. Maar hier, op het Duindak van woongebouw Groenmarkt, aan de rand van de Jordaan, heerst de ontspannen sfeer van een vakantiedag aan de kust.

'Dat weidse uitzicht versterkt dat gevoel, hè', zegt Harro de Jong, van Buro Harro, die dit landschap op hoogte samen met architecten Ronald Janssen en Bastiaan Jongerius ontwierp. Hij tuurt in de verte. 'Het voordeel van dat aangevoelde verhoogde is te danken aan het ontbreken van hoge gebouwen in de omgeving. Maar het stelde ons als ontwerpers ook voor een uitdaging, want het kan hier op het dak enorm waaien en bloedheet worden. Dus hebben we ons afgevraagd: welk landschap kan die barre omstandigheden aan en is bij elk weertype leuk? Het bracht ons op het idee dit dak in te richten als duinlandschap. Met inheemse plantensoorten als duinriet, helmgras, kattendoorn en hazenpotjes. Gewassen die tegen een stootje kunnen. Met schelpenpaadjes die prachtige uitzichten over de stad bieden. En zwarte dennen die, net als in de echte duinen, een beetje scheef staan.'

Omdat De Jong met zijn ontwerp de potentie wilde zien van daken, wilde hij écht uitpakken, all the way gaan. Daarom kwam in het midden van het Duindak een lang, smal zwembad, dat de surrealistische wereld boven op het Amsterdamse woongebouw compleet maakt. Bewoonster Tanja Heringa heeft er vanochtend nog haar dagelijkse baantjes getrokken. 'Elke dag heel even dat vakantiegevoel ervaren, dat is heerlijk', zegt ze.

Onbenutte ruimte
Een groene escape met zwembad, waarvoor je alleen maar de lift naar boven hoeft te nemen. Welke hartje-stadbewoner droomt daar niet van? Dat een dak als dat van de Groenmarkt veel kwaliteit toevoegt aan het leven in de stad, is duidelijk.

Het roept de vraag op waarom niet elk dak in onze verdichte binnensteden groen en gebruiksvriendelijk gemaakt is, of op zijn minst vol ligt met zonnepanelen. Een deel van het antwoord is dat 'de Groenmarkt een nieuw gebouw is. Het dak maakte deel uit van de complete ontwerp-opgave. Over het gewicht van het zwembad en de bomen is van tevoren nagedacht, want het kan hier op het dak enorm waaien en bloedheet worden. Dus hebben we ons afgevraagd: welk landschap kan die barre omstandigheden aan en is bij elk weertype leuk? Het bracht ons op het idee dit dak in te richten als duinlandschap. Met inheemse plantensoorten als duinriet, helmgras, kattendoorn en hazenpotjes. Gewassen die tegen een stootje kunnen. Met schelpenpaadjes die prachtige uitzichten over de stad bieden. En zwarte dennen die, net als in de echte duinen, een beetje scheef staan.'

Omdat De Jong met zijn ontwerp de potentie wilde zien van daken, wilde hij écht uitpakken, all the way gaan. Daarom kwam in het midden van het Duindak een lang, smal zwembad, dat de surrealistische wereld boven op het Amsterdamse woongebouw compleet maakt. Bewoonster Tanja Heringa heeft er vanochtend nog haar dagelijkse baantjes getrokken. 'Elke dag heel even dat vakantiegevoel ervaren, dat is heerlijk', zegt ze.

FOTO: JEROEN MEUSCH

Elke dag 'heel even dat vakantiegevoel ervaren' in het zwembad boven op woongebouw Groenmarkt in Amsterdam.

te dalen dat we die ruimte kunnen gebruiken voor veel stedelijke uitdagingen waar we voor staan', zegt hij. 'Dat we daken kunnen inzetten om de stad te vergroenen, om de biodiversiteit te vergroten, om hittestress tegen te gaan, om energie te oogsten, om water te bufferen, om fijne verblijfsplekken te creëren, plekken om anders te wonen misschien zelfs. We beginnen de waarde van de daken in te zien.' Ook De Jong ziet een kentering. 'Als je een nieuw gebouw maakt, kun je niet níét iets met het dak doen.'

Daken verbinden
Een jaar geleden vertoefde De Jong, samen met stadsgeograaf Martijn Duineveld, een week lang op een dak in Amsterdam-Zuidost. Ze deden dit op uitnodiging van We The City en Pop-Up City, met het doel een visie te ontwikkelen op het daklandschap in Amsterdam. Wat hij ervoer? 'Op het dak is alles anders. Je gesprekken zijn beter, je zorgen kleiner. Je kijkt anders naar de wereld, letterlijk en figuurlijk. Het is een parallelle wereld, waar we heel weinig mee doen.'

Van Geest denkt dat het allemaal nog veel interessanter wordt als je van het ene dak naar het andere kunt. 'Je kunt wel allemaal daken in de binnenstad toegankelijk

de Nederlandse grote steden. Ook in andere steden in Europa komen de daken in beeld. Sinds 2020 is er een alliantie tussen Amsterdam, Rotterdam, Antwerpen, Barcelona, Belfast, Faro, Nicosia, Chemnitz en Göteborg. Afgevaardigden uit deze steden vormen samen het European Creative Rooftop Network (ECRN), en delen kennis en inzichten met elkaar. Van Geest vindt vooral inspiratie in de zuidelijke landen. 'In steden als Faro en Barcelona hebben ze, door het warmere klimaat, een dakcultuur die wij niet kennen. In Faro worden daken gebruikt voor het drogen van dingen: wasgoed, maar ook vissen en fruit. Vroeger keken de vrouwen, terwijl ze de was ophingen op het dak, of hun man al terugkwam uit de haven. Het dak was een roddelplek; alle geruchten verspreiden zich via het dak. Zulke verhalen vind ik inspirerend voor de kijk op ons eigen dakgebruik.'

Ook Harro de Jong kijkt naar zuidelijker landen. 'In landen als Italië en Marokko zijn ze blij met dat briesje dat op het dak waait. Dit zullen we in Nederland, waar de hittestress toeneemt, ook steeds meer gaan ervaren.'

Vanaf het Duindak wijst De Jong naar de overkant, waar de zon fel op een dak van bitumen schijnt. 'Daar is het nu snikheet. En als het regent, stroomt al het water via de zijkanten naar beneden. Op ons Duindak is het een stuk aangename. Ons dak brengt verkoeling, het buffert water en vergroot het woongedoe van de mensen die hier een appartement kochten. Met die dak voegen we waarde toe aan het gebouw. Dat maakt dat het Duindak niet uit het groen goeddoelenpotje hoefde te komen, maar we heel weinig mee doen.'

Van Geest denkt dat het allemaal nog veel interessanter wordt als je van het ene dak naar het andere kunt. 'Je kunt wel allemaal daken in de binnenstad toegankelijk

'In Faro was het dak een roddelplek; alle geruchten verspreidden zich via het dak'

1. In het centrum van Tilburg realiseren Mirjam Slob en Sam van Nieuwamerongen daktuin Moes: een groene oase met moestuin en horeca, op het dak van de voormalige V&D.

Mirjam, wat wordt daktuin Moes voor plek? 'Een fijne plek midden in de stad en tegelijk hoog erboven, waar je kunt genieten van rust, groen en uitzicht. Waar je courgettes ziet groeien, appels ziet rijpen, waar je wat rondloopt of geniet van een goede lunch, met ingrediënten uit de moestuin.'

Wat is je doel met dit project? 'Zelf groeide ik op als dochter van een biologische boer en boerin. Toen ik ouder werd en in de stad ging wonen, merkte ik dat de mensen om mij heen een heel andere relatie hadden met de natuur en het voedsel op hun bord. Alsof er een

Sam van Nieuwamerongen en Mirjam Slob, van daktuin Moes, in Tilburg.

biologische groenten en fruit. Toen ik dat zag, dacht ik: zo iets wil ik in Tilburg ook doen.'

Waarom in Tilburg? 'In 2018 kwam uit een onderzoek naar voren dat de binnenstad van Tilburg een van de warmste plekken van Europa is, doordat die zo ontzettend steng is. Als er een stad is die een groeninjectie kan gebruiken, is het Tilburg! Bovendien geloof ik dat het hier goed kan lukken. De stad is enorm in ontwikkeling en doordat iedereen elkaar helpt, kan er veel.'

Is het moeilijk, zo'n plan als het jouwe realiseren? 'Het dak hebben we, en dat is al heel wat. Want zie maar eens een pandeigenaar te vinden die openstaat voor zo iets onbekends. De pandeigenaar van de voormalige V&D in Tilburg, Wereldhave, is zelf naar ons toe gekomen. Het dak voldoet aan de technische eisen en aan onze eis dat het midden in de stad ligt, goed bereikbaar is en een mooi uitzicht te bieden heeft. We willen onze bezoekers immers een ervaring bieden die indruk maakt. Ook de gemeente staat achter ons. Dan blijven er nog tal van uitdagingen over. Denk aan vergunningen, de financiering en de bouw zelf. Het is momenteel lastig om aan materialen te komen.'

Hoe financiert je het plan? 'Met de financiering van de tuin zijn we door subsidies en sponsoring al een heel eind. We zoeken onze pizza's of nieuwe schoenen komen bezorgen, verwacht ik voorlopig nog niet.'

Hoe kwam je op het idee? 'Ik ben geïnspireerd door *rooftopfarm* ØsterGRO, in Kopenhagen. Dat is een fantastische dak-akker met een kas en een kippenhok en volop de bouw.'

'Als er een stad is die een groeninjectie kan gebruiken, is het Tilburg'

FOTO: CLEAR FOTOGRAFIE, JEROEN MEUSCH

2. We kunnen onze daken ook inzetten als landingsplaatsen waarop we drones pakketjes laten droppen, zegt Feye de Zwart, medeoprichter van Dutch Drone Company.

Moeten we ons voorbereiden op de bezorgdrone? 'Er zijn plekken waar de bezorgdrone al wordt ingezet. Denk aan Afrika, waar drones worden gebruikt om medicijnen te bezorgen in moeilijk bereikbare gebieden. Aan Zuid-Amerika, waar het soms een halve dag kost om met de auto aan de andere kant van een bergkam te komen, terwijl een drone het in drie kwartier kan. In China is de taxidrone in opkomst: een drone die twee passagiers kan vervoeren. Handig, voor als je met spoed naar het ziekenhuis moet, of een belangrijke meeting hebt, terwijl het verkeer in de stad muurvast staat. De taxidrone vliegt eroverheen en zet je af op het dak van het ziekenhuis of je kantoor.'

Bestaat de bezorgdrone in Nederland ook? 'Bij ons is de regelgeving veel strenger, maar er zit wel beweging in. Op dit moment kijken

we bijvoorbeeld hoe we medicijnen kunnen bezorgen op de Waddeneilanden. Iets wat nu per helikopter of speedboot gebeurt, en veel tijd en geld kost. Ook het Havenbedrijf Rotterdam experimenteert met bezorgdrones: zo zouden drugs schepen de offshore liggen belangrijke documenten kunnen aanleveren. Ik denk dat we ons op dat soort maatschappelijk waardevolle functies moeten richten. Dat drones onze pizza's of nieuwe schoenen komen bezorgen, verwacht ik voorlopig nog niet.'

Waarom niet? 'De huidige wetgeving staat nog niet toe dat we drones met pakjes laten rondvliegen in de stad. Maar er zijn ook nog technische hobbels te overwinnen. Zo kunnen de drones waarmee wij werken nu nog maar dertig tot veertig minuten vliegen.'

Wat zouden we ermee winnen toch door te zetten? 'De verkeersdrukte

Collectief Dakdorp wil groene daken financieren door huurwoningen op het dak te plaatsen.

3. Het woningtekort in de grote steden is nijpend. Tijd om de daken bevoorraad te maken, vindt stadsantropoloog Renée Rooijmans van het collectief Dakdorp.

Waarom niet? 'De huidige wetgeving staat nog niet toe dat we drones met pakjes laten rondvliegen in de stad. Maar er zijn ook nog technische hobbels te overwinnen. Zo kunnen de drones waarmee wij werken nu nog maar dertig tot veertig minuten vliegen.'

Wat zouden we ermee winnen toch door te zetten? 'De verkeersdrukte

3. Het woningtekort in de grote steden is nijpend. Tijd om de daken bevoorraad te maken, vindt stadsantropoloog Renée Rooijmans van het collectief Dakdorp.

Waarom niet? 'De huidige wetgeving staat nog niet toe dat we drones met pakjes laten rondvliegen in de stad. Maar er zijn ook nog technische hobbels te overwinnen. Zo kunnen de drones waarmee wij werken nu nog maar dertig tot veertig minuten vliegen.'

Waarom niet? 'De huidige wetgeving staat nog niet toe dat we drones met pakjes laten rondvliegen in de stad. Maar er zijn ook nog technische hobbels te overwinnen. Zo kunnen de drones waarmee wij werken nu nog maar dertig tot veertig minuten vliegen.'

Waarom niet? 'De huidige wetgeving staat nog niet toe dat we drones met pakjes laten rondvliegen in de stad. Maar er zijn ook nog technische hobbels te overwinnen. Zo kunnen de drones waarmee wij werken nu nog maar dertig tot veertig minuten vliegen.'

Wat zouden we ermee winnen toch door te zetten? 'De verkeersdrukte

'De huidige wetgeving staat niet toe dat we drones met pakjes laten vliegen in de stad'

was ik de enige bewoner van het Hofbogendak, in Rotterdam. Ik begon als beheerder, maar wilde er niet meer weg, zo goed beviel het me. Ik woonde in een tot tiny house omgebouwde bouwkeet, compleet met keukentje en composttoilet. Douchen deed ik bij de naastgelegen sportschool. Kon ik meteen even zwemmen of een saunaatje pakken. En tussen zonsopgang en zonsopgang had ik het park voor mij alleen. Een heel luxe leven eigenlijk! Na een jaar werd het tijd voor een volgend dak.'

Wat zijn de grootste daarvan? 'Als je woningen wilt creëren, zijn er veel regels waar je aan moet houden. Die regels gaan over veiligheid en gezondheid van bewoners, en zijn er zo zeker niet voor niets. Het begint natuurlijk met de beschikbaarheid van het dak en wat het aan gewicht kan dragen. Sommige daken zijn enkel geschikt voor de aanleg van zonnepanelen of groen. Maar al zouden we slechts tien procent van de bestaande platte daken in Rotterdam kunnen omtoeveren tot dakdorp, dan nog zouden we tienduizend woningen kunnen toevoegen in de stad.'

Is er veel interesse van potentiële bewoners? 'O ja! We hebben inmiddels een heel lange lijst met belangstellenden. Van dertigers als ikzelf, die op een flexibele manier willen wonen in de stad, tot vijftigers en zestigers, die het over een andere boeg willen gooien. Maar ook gezinnen.'

Bouwen op een dak begint met uitzoeken wat het aan gewicht kan dragen.

3. Konditaget Het dak als speel- en sportplaats. Konditaget (letterlijk: het conditiedak), in Kopenhagen, biedt een landschap van speeltoestellen voor jong en oud, boven op een complex met luxe appartementen.

ZES PARADEDAKEN OP EEN RIJ
Wie wat wil op het dak, maar nog niet weet wat, kan volop inspiratie opdoen op deze daken.

1. Urban farm De dakboerderij van Porte de Versailles, in Parijs, is twee voetbalvelden groot. De planten groeien verticaal en brengen in het hoogseizoen wel duizend kilo groenten en fruit op.

2. Depot Boven op Depot Boijmans Van Beuningen, in het Rotterdamse Museumpark, staan tientallen volwassen bomen om een dakrestaurant heen. Het gaat om de Betula pubescens, een zachte berk die goed tegen de weersomstandigheden op het dak kan.

2. DakKaker Op het 1000 m² grote dak van het door ZUIS Architecten ontwikkelde, Schiebloc, in Rotterdam, verbouwen de dakboeren Wouter Bauman en Eimbe van Rinsum groenten, eetbare bloemen en fruit en ze houden er bijen. Een 'all day brunch'-restaurantje is er ook. Teles.

5. DAKKAS Het glazen horecapaviljoen op het dak van een oude Franse parkerage in Haarlem is ontworpen om optimaal gebruik te maken van de zonnearmte in de lente en herfst. Het is een plek om, genietend van het uitzicht, heerlijk te eten en te drinken.

6. Bold Op het dak van The Student Hotel in Maastricht kan het erg gezellig worden. Rooftopbar Bold biedt bezoekers een panoramische view over de stad Maastricht.

'We zien alleen maar voordelen: we vergroenen de stad en brengen leven op een plek waar het nu 's avonds erg stil is'